

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 23.09.24	Znak: Pep mail
Ref: 24.09.24	Zaś: Pep mail

dyw 26.09/1
Pep
R

Ocena dorobku naukowego dr Joanny Lusek o nadanie stopnia doktora habilitowanego w zakresie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia

Sylwetka naukowa habilitantki

Dr Joanna Lusek jest z wykształcenia pedagogką, historyczką i muzealniczką. Licencjat obroniła w Wyższej Szkole Pedagogicznej TWP w Warszawie na Wydziale Nauk Społecznych w 1998 r. Tematem jej pracy były „Instytucje kulturalne i oświatowe im. Józefa Lompy na Górnym Śląsku”. Tytuł magistra otrzymała dwa lata później, w 2000 roku w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Tym razem poświęciła swoją uwagę procesom edukacyjnym, pisząc pracę „Możliwości wspierania twórczej aktywności dzieci na zajęciach zintegrowanych w edukacji wczesnoszkolnej”. Po magisterium ukończyła studia podyplomowe w Instytucie Historii Uniwersytetu Opolskiego (2002). Jeszcze w trakcie studiów magisterskich w 1999 roku podjęła pracę nauczycielki języka niemieckiego, historii, wiedzy o UE oraz wiedzy o społeczeństwie. W 2000 roku zatrudniła się jako lektorka języka niemieckiego w Wyższej Szkole Ekonomii i Administracji w Bytomiu. Studia pedagogiczne, historyczne oraz językowe były bardzo przydatne przy pisaniu pod kierunkiem prof. Włodzimierza Kaczorowskiego rozprawy doktorskiej, którą obroniła w Instytucie Historii Uniwersytetu Opolskiego w 2008 roku. Tematem jej rozprawy był „Rozwój szkolnictwa niemieckiego i polskiego w Bytomiu w latach 1740-1945”. Dysertacja ukazała się drukiem w Opolu w 2010 roku. To osiągnięcie nie zahamowało

jej dążenia do zdobywania nowych kompetencji i poszerzania wiedzy. W 2011 roku ukończyła studia podyplomowe z zakresu muzealnictwa w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W tym też roku rozpoczęła nową drogę zawodową - podjęła pracę w Centralnym Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach. Obecnie pracuje na stanowisku kierownika Działu Historii w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu. Każdy z kolejnych etapów pracy zawodowej owocował znaczącymi pracami naukowymi. Przed oddaniem rozprawy habilitacyjnej (do 2020 roku) opublikowała biografię Heinricha Schulz-Beuthen'a (1838-1915) i (wraz z M. Kempą) Tadeusza Cypka (1904-1990). Pierwsza z wymienionych ukazała się po polsku i niemiecku. Habilitantka jest również wydawczynią źródeł. W 2018 roku opublikowała wspomnienia Normana Gibsa, rok później relacje Polek w okresie powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku. Jest redaktorką (lub współredaktorką) 11 tomów zbiorowych, w latach 2016-2019 redagowała „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”. Jest autorką 59 rozdziałów w monografiach naukowych (dodatkowo 5 przyjętych do druku), 60 artykułów w czasopismach naukowych oraz kilkunastu recenzji. To bardzo bogaty i zróżnicowany dorobek, wyróżniający nie tylko na tle pracowników muzeów. Przegląd opublikowanych monografii, redakcji, rozdziałów w monografiach naukowych oraz artykułów w czasopismach przekonuje, że habilitantka konsekwentnie poszerzała zakres swoich zainteresowań badawczych, od spraw szkolnictwa i jego funkcjonowania na Górnym Śląsku, przez zagadnienia z historii medycyny na tym obszarze, dziejów organizacji polskich na Górnym Śląsku, funkcjonowania obozów jenieckich i obozów pracy oraz pracy przymusowej, wreszcie dziejów Żydów na Górnym Śląsku. Każda jej publikacja, niezależnie od rodzaju i objętości, oparta jest na szerokiej kwerendzie archiwalnej oraz bibliotecznej, przynosi nowe ustalenia. W drugim dziesięcioleciu XXI wieku do kręgu zainteresowań habilitantki doszły tematy związane z problematyką losów Polaków na Wschodzie. Może się to wydać poniekąd zaskakujące, ale staje się jasne, gdy przypomnimy o wkładzie przesiedlonych z byłych Kresów Wschodnich w rozwój powojennej Polski,

w tym także ziem śląskich. Na szczególne podkreślenie zasługuje zainteresowanie habilitantki biografistyką. Jest autorką licznych biogramów naukowych do słowników i leksykonów. Chętnie i często bierze udział w konferencjach naukowych krajowych i zagranicznych. W trakcie tych spotkań wygłasza referaty, które potem publikowane są w materiałach pokonferencyjnych. Habilitantka wzięła udział w 30 ogólnopolskich i 22 zagranicznych konferencjach naukowych. Jest też cenioną prelegentką. Wygłosiła 15 wykładów (poza już wymiernym udziałem w konferencjach), co podkreśla dodatkowo jej wielką aktywność naukową i popularyzacyjną. Nie należy się więc dziwić, że zaproszono ją do różnych gremiów naukowych, komitetów organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych i zagranicznych, towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych (obecnie jest członkiem 8 organizacji). Wykazuje się zatem również znaczącą aktywnością na rzecz środowiska muzealnego, naukowego.

Dorobek naukowy przed habilitacją oceniam bardzo pozytywnie, jest on zróżnicowany, a habilitantka stale poszerzała swój warsztat, poszukiwała nowych tematów. Wykazywała się samodzielnością, kreatywnością tak potrzebną pracownikom naukowym. Problemy przez nią podejmowane były w wielu przypadkach nowatorskie. Wykazała się przy tym dużą odwagą badawczą, a także solidnym wykonaniem (jej artykuły są zwykle solidnymi studiami. obejmują często 20 i więcej stron). W jej dorobku można znaleźć teksty przekrojowe, ale także mikrostudia. W mniejszym zakresie uwagę poświęcała na recenzowanie publikacji, choć i przed taką twórczością naukową się nie uchylała. O jej dążeniu do stałego uczestnictwa w dialogu naukowym świadczy częsty udział w konferencjach krajowych i zagranicznych, zasiadanie w rozmaitych organizacjach krajowych i zagranicznych.

Impact Faktor wynosi 2123 pkt. Liczba cytowań wg GoogleScholar wynosi 34, indeks Hirscha 4.

Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne i popularyzujące naukę

Habilitantka na początku swojej drogi zawodowej poznała podstawy pracy nauczyciela i nauczyciela akademickiego. Ponieważ nie jest zatrudniona na żadnej z uczelni, nie może wykazać się konkretnymi osiągnięciami w pracy dydaktycznej (ćwiczenia, wykłady, konwersatoria i inne). Nie oznacza to, że nie zrekompensowała tej luki innymi formami współpracy z uczelniami wyższymi w charakterze pracownika instytucji kultury. Jest w tym zakresie bardzo aktywna. Była opiekunką praktyk studenckich oraz staży studentów Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego. Czuwała nad praktykami / stażami 26 osób. Habilitantka przekazywała im wiedzę z zakresu pracy historyka-muzealnika, przede wszystkim w zakresie naukowego opracowania przejmowanych do zbiorów obiektów, ich opracowania, przygotowania obiektów do prezentacji itd. W 2021 roku została promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim mgr Magdaleny Pospieszałowskiej pt. „Spotkać (nie)obecnych. Dziedzictwo powojennej społeczności żydowskiej w Bytomiu: projekt ścieżki dydaktycznej”. Konsultowała też doktorantkę przy wydaniu jej publikacji. Natomiast w latach 2021-22 aktywnie uczestniczyła w seminarium doktorskim z zakresu historii medycyny Sekcji Historii Nauk Medycznych Polskiej Akademii Nauk (PAN), które odbywało się pod kierunkiem prof. Bożeny Urbanek oraz d hab. Magdaleny Paciorek.

Dr. J. Lusek jest doświadczoną i uznaną organizatorką życia naukowego. Od wielu lat organizuje konferencje, spotkania i dyskusje naukowe oraz wystawy. Na szczególne podkreślenie zasługuje organizacja w latach 2014-21 (we współpracy z Instytutem Historycznym Uniwersytetu Opolskiego, Instytutem Historii Uniwersytetu Śląskiego oraz Zakładem Ochrony Dziedzictwa Kulturowego i Komunikacji Międzykulturowej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu) cyklu Naukowych Konferencji Kresowych. Dotąd odbyło się 7 konferencji, które skupiły badaczy z kraju i zagranicy. Plonem każdej konferencji był tom materiałów pokonferencyjnych

(oczywiście recenzowanych). Od 2017 roku pełni funkcję opiekuna naukowego projektu Archiwum Historii Mówionej realizowanego przez Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej. To bardzo cenna inicjatywa, która pozwala habilitantce wyzyskać wszechstronność swych zainteresowań. Efektem współpracy jest przygotowanie do druku przez dr J. Lusek czterech tematycznych tomów z relacjami świadków historii. Godzi się w tym miejscu zwrócić uwagę na współpracę habilitantki z Centrum Dokumentacyjno-Wystawinniczym Niemców w Polsce. Aktywnie uczestniczyła w powstaniu wystawy stałej „Niemcy w Polsce - historia i teraźniejszość”, którą można zwiedzić w Opolu.

Dr. Lusek jest autorką (lub współautorką) licznych wystaw popularyzujących różne aspekty XIX i XX-wiecznej historii Górnego Śląska. Wielu wystawom towarzyszyły katalogi wydane pod jej redakcją. Do stycznia 2024 roku zorganizowała 13 dużych wystaw. Jest też cenionym partnerem przy powstawaniu filmów edukacyjnych i dokumentalnych, widowisk słowno-muzycznych. Konsultowała i / lub występowała w 14 filmach.

Ważną częścią aktywności habilitantki jest udział w gremiach eksperckich i konkursowych. Uczestniczyła w jury różnych konkursów o charakterze dydaktycznym.

Główne osiągnięcie naukowe

Głównym osiągnięciem naukowym habilitantki jest monografia pt. "Konsulat na granicy. Działalność Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Bytomiu (1922-1931)". Książka ukazała się w 2020 roku i spotkała się z dużym zainteresowaniem (do tej sprawy powrócę poniżej). Dr Joanna Lusek napisała oryginalne dzieło, które stanowi ważny wkład w dalszy rozwój wiedzy na temat dziejów polskiej służby dyplomatycznej w Niemczech w okresie międzywojennym. Wprawdzie historia konsulatu RP w Bytomiu była już sygnalizowana w różnych publikacjach polskich i niemieckich autorów, jednak nie doczekała się osobnego i szczegółowego opra-

cowania. Tą lukę postawiła wypełnić dr Lusek, tworząc liczący 573 strony tom. W trakcie studiowania dorobku habilitantki i głównego jej dzieła – monografii bytomskiego konsulatu, miałem wrażenie, że podjęte w przeszłości przez nią badania cząstkowe na różne tematy z zakresu historii Górnego Śląska mogła w projekcie habilitacyjnym wykorzystać w sposób pełny, uwzględniając bogatą bazę źródłową i liczne pozycje bibliograficzne.

Podstawą pracy są polskie archiwa centralne i regionalne. Ich dobór nie budzi zastrzeżeń. Są to Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Biograficzne Instytut Badań Literackich PAN w Warszawie, Archiwum Państwowe w Katowicach, Archiwum Państwowe w Opolu, Centralne Archiwum Państwowe w Rembertowie, Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie oraz – jako uzupełnienie – zbiory prywatne rodziny Czerwińskich. Habilitantka wykorzystała ponadto źródła drukowane oraz prasę polską i niemiecką wydawaną w badanym okresie. Jeśli w tej części miałbym wskazać pewien niedosyt i postulat na przyszłość, to jest nim bez wątpienia wykorzystanie archiwaliów niemieckich. Warto uwzględnić Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes w Berlinie (np. Abteilung IV Polen, Geheimakten 1922-1931, Abteilung VI - Kultur, Generalkonsulat Kattowitz) i Bundesarchiv w Koblenz (Rechskanzlei). W sposób przekonujący dr Lusek wybrała jako główną metodę badawczą – problemowo-chronologiczną, najczęściej zresztą używaną w monografiach historycznych. Wytoczyła ona układ narracji. Uwzględnienie niemieckich materiałów archiwalnych (poza prasą, z której skorzystała) mogłoby uzupełnić rozważania habilitantki o kolejną metodę – porównawczą (komparatystyczną) i w wielu miejscach wzbogacić jej narrację. Pozwoliłoby to też na pokazanie wzajemnych zależności, powiązań, czy też lepiej zrozumieć motywację każdej ze strony. Ponieważ dr Lusek nie tłumaczy we wstępie powodów tej rezygnacji z kwerendy niemieckiej, trudno jest w tym miejscu dywagować o jej przyczynach. Bezspornie jednak habilitantka wykonała ogromną pracę, drobiazgowa kwerenda w archiwach polskich przyniosła

jej bogaty zestaw źródeł (przejrzane setki jednostek archiwalnych), które poddała szczegółowej analizie.

We wstępie habilitantka nie wyartykułowała również pytań badawczych i tez. Pominięcie tych elementów uważam za pewien brak (jest to istotna część wstępu do pracy naukowej), choć w zakończeniu habilitantka w sposób wyraźny zbiera wyniki swych dociekań i prezentuje je, zatem czytelnik może owe pytania zrekonstruować. Rozprawa składa się z dziewięciu rozdziałów. Proporcje (ilość stron) były poddyktowane wagą i znaczeniem tematu. Pierwsze dwa rozdziały poświęcono dziejom konsulatu w Bytomiu, jego powstaniu, siedzibie, obsadzie, finansowaniu oraz bardzo zróżnicowanej działalności administracyjnej (od załatwiania spraw wizowych po sprawy karne). Rozdział trzeci prezentuje dzieje Polaków i relacji polsko-niemieckich na niemieckich Górnym Śląsku. Uwagę autorka zwróciła na działalność polskich organizacji, w tym Związku Polaków w Niemczech. W czasie lektury tego rozdziału odczułem pewien niedosyt. Moim zdaniem powinien zawierać podrozdział, w którym przedstawione zostałyby główne założenia polskiej polityki zagranicznej w latach 20. XX w., a zwłaszcza dotyczące Górnego Śląska i relacji z Niemcami. Takie tło wydaje się potrzebne, by lepiej osadzić warunki, w jakich przyszło funkcjonować „konsulatowi na granicy”. W rozdziałach 4, 5 i 6 habilitantka zajmuje się szczegółowo kwestiami edukacji szkolnej prywatnej i państwowej, jak i pozaszkolnej. W sposób przekonujący ukazała polskie zabiegi o utworzenie szkoły średniej z polskim językiem wykładowym. Interesowała ją opieka konsulatu nad studentami z Bytomia i okolic, uwagę poświęciła korporacjom studenckim oraz organizacjom młodzieżowym (Związek Harcerstwa Polskiego w Niemczech). Następnie ukazała działania konsulatu wspierające rozwój polskiej kultury. Zrobiła to na przykładzie działalności teatralnej, wydawniczej oraz radiowej. Ważną częścią zadań konsulatu było obserwowanie życia politycznego w okręgu, wyborów samorządowych i krajowych, jak i działalności partii polskich i niemieckich oraz aktywności ich przywódców. Znaczeniu tzw. „Ostforschung” autorka poświęciła osobny podrozdział.

Ciekawym dla mnie było zwrócenie uwagi na działalność pacyfistów na rzecz zbliżenia z Polską. O opiece duszpasterskiej nad mniejszością polską habilitantka pisze w 7 rozdziale pracy. Zwraca uwagę na stałe zabiegi pracowników konsulatu, by nabożeństwa odbywały się w języku polskim, inspirowali także nabożeństwa w dniach polskich świąt narodowych i państwowych z udziałem konsula i innych pracowników konsulatu. Wydaje się, że stosunek kard. Adolfa Bertrama do mniejszości polskiej można byłoby pogłębić i skonfrontować z praktyką w bytomskich parafiach. Kwestie ruchu pątniczego do sanktuariów w granicach Niemiec i Polski zamykają ten rozdział. W rozdziale 8 habilitantka przybliżyła kwestie odszkodowania i rent dla byłych powstańców i ich rodzin oraz obchody rocznicowe plebiscytu i powstań, które współorganizował konsulat. Ciekawą częścią rozważań jest przedstawienie prób przeciwdziałania propagandowemu wykorzystywaniu przez stronę niemiecką mediów audiowizualnych oraz publikacji w drugiej połowie lat 20 XX wieku. Ostatni rozdział poświęcony jest polsko-niemieckiej wymianie gospodarczej, w okresie między wojną celną a dążeniem do ustabilizowania stosunków gospodarczych. Trudności Banku Przemysłowców i rola konsulatu w ich rozwiązaniu stanowią ciekawe studium przypadku. Rozprawę uzupełnia bibliografia, indeks osobowy i nazw miejscowych oraz streszczenie w języku angielskim.

Należy zaznaczyć, że mimo zgłoszonych wyżej wątpliwości / postulatów badawczego i uwag krytycznych uważam, że rozprawa habilitacyjna dr Lusek jest studium dojrzałym, przemyślanym pod względem tematycznym i konstrukcyjnym. Stanowi bardzo ważne opracowanie tematu z zakresu dziejów polskiej dyplomacji, uzupełnia stan wiedzy na temat funkcjonowania jednej z ważniejszych polskich placówek na newralgicznym obszarze pogranicza. Książka może inspirować do podejmowania kolejnych studiów monograficznych, dając szansę porównań. Należy się bowiem zgodzić z habilitantką, że jej rozprawa będzie dopiero wtedy pełna, gdy uwzględni się dzieje Konsulatu RP w Opolu oraz powstaną monografie szczegółowe wszystkich konsulatów RP w Niemczech w okresie międzywojennym. Duża zale-

tą monografii jest ponadto przybliżenie postaci głównych protagonistów, konsulów generalnych, dr. Aleksandra Szczepańskiego (1922-1928) oraz Leona Malhomme'a (1929-1931). Na dodatkowe podkreślenie zasługuje język habilitantki. Monografię czyta się płynnie, widać duże doświadczenie pisarskie dr Lusek.

Dodam, że monografia dr Joanny Lusek spotkała się z dużym zainteresowaniem czytelników. Dostrzeżono także jej zalety naukowe. W 2024 roku otrzymała II nagrodę w Konkursie Historycznym Ministra Spraw Zagranicznych na najlepsze publikacje promujące historię polskiej dyplomacji i historię Polski.

Konkluzja

Dr Joanna Lusek, pedagożka, historyczka i muzealniczka przedłożyła oryginalną rozprawę habilitacyjną. Biorąc pod uwagę jej znaczący dorobek naukowy, popularnonaukowy i organizacyjny, jak i główne dzieło, rozprawę habilitacyjną pt. Konsulat na granicy. Działalność Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Bytomiu (1922-1931) z pełnym przekonaniem twierdzę, że spełnia bez większych zastrzeżeń wszystkie wymagania stawiane osobom ubiegającym się o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego (zgodnie z Ustawą o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r.).

